

Stereotyyppit ja tiedostamattomat ennakkosenteet

Tietosivu

Määritelmät

- **Ennakkosenne:** Vääristyneet kognitiiviset käsitykset, jotka johtavat virheellisiin arvioihin ja päätöksentekoon, usein tiedostamatta.
- **Stereotyyppit:** Yleiset, puutteellisiin tietoihin perustuvat oletukset yksilöiden kuulumisesta sosiaalisiin ryhmiin, mikä johtaa tiettyihin oletuksiin heidän käyttäytymisestään ja kyvyistään.
- **Ennakkoluulot:** Tiettyihin yhteiskunnallisiin ryhmiin kuuluvien henkilöiden emotionaalinen arviointi, joka perustuu usein stereotyyppioihin.
- **Syrjintä:** Stereotyyppiin arviointeihin liittyvä käyttäytymisvaste, jolla voi olla kielteisiä tai myönteisiä vaikutuksia ja joka voi yhtäläisten mahdollisuuksien kontekstissa johtaa etuoikeuksiin.

Ennakkosenteiden alkuperä

Kun ymmärrämme, mistä ennakkosenteet kumpuavat, voimme selvittää niiden perimmäisiä syitä ja taustalla vaikuttavia mekanismeja, jotka edistävät niiden muodostumista ja ylläpitämistä. Ennakkosenteita sukupuolesta, koulutuksesta tai sosiaalisesta asemasta riippumatta kaikilla. Niiden avulla aivomme pystyvät nopeaan päätöksentekoon, mutta ne voivat myös johtaa syrjintään ja huonoihin päätöksiin.

Yksilöllisiin ennakkosenteisiimme vaikuttaa se, millaisia ajatusjärjestelmiä ja kokemuksia meillä on.

1. Ajatusjärjestelmät

- Ajatusjärjestelmiä on kaksi: **Järjestelmä 1** (tiedostamaton) ja **Järjestelmä 2** (tiedostettu)
- **Järjestelmä 1:** mahdollistaa nopean toiminnan tallennettujen kokemusten perusteella.
- **Järjestelmä 2:** hitaampi ja vaatii tietoista ponnistelua.

2. Kokemukset

- Kokemukset muokkaavat tiedostamattomia ajatusprosessejamme.
- Prosessit voivat joskus olla virheellisiä tai vastoin tietoisia uskomuksiamme (= tiedostamattomia ennakkosenteita).

3. Muista ainakin nämä

- Tiedostamattomia ennakoasenteita voi esiintyä liiallisen tietomäärän, vähäisen informaatioarvon, nopean päätöksenteon tarpeen ja tiedon moninaisuuden vuoksi.
- Ne ovat kuin oikopolkuja, joita aivomme käyttävät erityisesti silloin, kun olemme stressaantuneita tai peloissamme.
- Joskus nämä oikopolut voivat johtaa epäoikeudenmukaiseen kohteluun tai syrjintään, joten omia tiedostamattomia ennakoasenteita on tärkeää ymmärtää.
- Tiedostamattomiin ennakoasenteisiimme puuttumiseksi meidän on kyseenalaistettava käsityksemme ja arvioitava kokemuksemme uudelleen.

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvät ennakoasenteet ja niiden seuraukset

Sukupuolinormit ja sukupuolirooleihin liittyvät odotukset

- **Sukupuolinormit:** Sukupuolinormeilla tarkoitetaan standardeja, joita yksilölle asetetaan suhteessa siihen, että hän esittää, toimii ja ilmaisee itseään yhteiskunnassa syntymähetkellä määritellyn sukupuolensa mukaisesti.
- **Sukupuolirooleihin liittyvät odotukset:** Yhteiskunnalliset normit, jotka sanelevat yksilöille, mikä on ”mieheyttä” ja mikä ”naisuutta”.

Sukupuoliroolien kielteinen vaikutus näkyy toksisena maskuliinisuuksena, naisten esineellistämisenä ja HLBTIQ+-henkilöiden representaatioiden puuttumisena tai virheellisyytenä tiedotusvälineissä.

- **Toksinen maskuliinisuus:** Miehiin ja poikiin kohdistuvat haitalliset sosiaaliset normit, jotka edistävät ajatusta siitä, että maskuliinisuus tai sen ilmaiseminen on miesten tärkein rooli.
- **Naisten esineellistäminen ja väkivallan seksuaalisointi:** Tätä esiintyy mainoksissa, musiikkivideoissa, videopeleissä, elokuvissa, pornografiassa ja muissa yhteyksissä (esim. seksistinen kieli, vislailu). Sen myötä on vaikeampi tuntea myötätuntoa hyväksikäyttöä tai seksuaalista väkivaltaa kokeneita naisia kohtaan.
- **HLBTIQ+-henkilöiden representaatiot tiedotusvälineissä:** Puuttuvat representaatiot tai vanhentuneet stereotypit, joiden myötä henkilöt maalataan joko uhreiksi tai henkisesti sairaisiksi, mikä edistää heihin kohdistuvaa syrjintää.

Uhrin syyllistäminen

- Tapa saattaa lähisuhdeväkivallan uhrin osittain tai kokonaan vastuuseen kokemastaan kaltoinkohtelusta sen sijaan, että tekijä vastuutettaisiin teoistaan.

Lisätietoja
sukupuolesta on
saatavilla
Moduulissa 1.

Lue Moduulista 3, miten tiedostusvälineissä voidaan välttää uhrien syyllistämistä.

- Tämä on seurausta yhteiskunnallisista asenteista ja väärinkäsityksistä, jotka sysäävät vastuun uhrille, viitaten usein siihen, että he jotenkin provosoivat tai ansaitsivat heille aiheutettua väkivaltaa.
- Tällainen ylläpitää vaikenemisen kulttuuria, vähättelee uhrien kokemuksia ja voi estää heitä hakemasta apua.

Esimerkkejä:

- *”Uhri provosoi häntä.”*
- *”Heillä kummallakin on ongelmia.”*
- *”Uhrin ei olisi pitänyt mennä hänen kanssaan naimisiin.”*
- *”Uhri oli humalassa.”*

Kielitieteilijä, feministi ja kirjailija Julia Penelope on käyttänyt näitä esimerkkejä havainnollistaakseen, miten kielen keinoin voidaan joko syyllistää tai välttää syyllistämästä uhreja.

John hakkasi Maryn.

Virke on aktiivissa. On selvää, kuka väkivallantekijä on.

Mary on Johnin hakkaama.

Virke on passiivissa, joten etualalle nousee Mary.

Mary hakattiin.

John jätetään kokonaan pois virkkeestä. Huomio kiinnittyy pelkästään Maryyn.

Mary on pahoinpidelty nainen.

”Olla pahoinpidelty nainen” muodostuu nyt osaksi Maryn identiteettiä. John ei ole osa lausuntoa, eikä häntä aseteta vastuuseen valinnastaan käyttää väkivaltaa.

Painopiste on siirtynyt kokonaan Maryyn eikä ole enää Johnissa, mikä ohjaa kuulijaa keskittymään uhriin rikosentekijän toiminnan sijaan.

Ennakoasenteita purkavat strategiat

1. Stereotyyppien vastaiset mielikuvat = stereotyyppien purkaminen:

- Ihmisillä on usein ajatuksia siitä, millaisia tietyt ihmisryhmät ovat tai millaisia niiden tulisi olla.
- Voi auttaa vähentämään asenteellisuuttamme, jos tietoisesti ajattelemme ihmisiä, jotka eroavat näistä stereotyyppioista.

2. Individuaatio = keskittyminen jokaisen ihmisen ainutlaatuisuuteen:

- Ketään ei pitäisi arvioida ensivaikutelman perusteella tai sen perusteella, mitä ajattelemme ryhmästä, johon oletamme ihmisen kuuluvan.
- On tärkeää käyttää aikaa ja tutustua ihmiseen yksilönä.
- Voimme haastaa stereotyyppiamme oppimalla lisää ihmisestä ja näkemällä hänen ainutlaatuiset ominaisuutensa.

Löydät yleiskuvan lähisuuhdeväkivaltaan liittyvistä ennakoasenteista ja niiden mahdollisista seurauksista [täältä](#).

3. Kontaktiteoria = positiivinen kontakti auttaa vähentämään stereotyyppioita:

- Kun meillä on myönteisiä kokemuksia eri ryhmiin kuuluvista ihmisistä, emme usko niin herkästi stereotyyppioihin.

4. Näkökulman ottaminen = itsensä asettaminen toisen ihmisen asemaan:

- On tärkeää yrittää ymmärtää, mitä joku muu saattaisi tuntea tai ajatella. Meidän pitäisi kuvitella, miltä meistä tuntuisi, jos olisimme heidän tilanteessaan.

Esimerkkejä:**Mitä näen? Mitä luen tai kuulen?**

Nainen, jolla on päähivi, saapuu toimistoon.

Mitä ajattelen? Miten luokittelen?

Nainen on muslimi.

Miltä minusta tuntuu? Mitä tunteita tilanne herättää minussa? Miten arvioin, miten teen päätelmiä?

Nainen on itsevarma. /Säälin naista. /jne.

Viisi askelta henkilökohtaisten ennakkosenteiden torjumiseksi

1. Hyväksy, että sinulla on ennakkosenteita:

- Meillä saattaa olla ajattelutapoja, jotka eivät ehkä ole reiluja kaikille.
- On tärkeää oppia lisää näistä ajattelutavoista ja siitä, miten ne voivat vaikuttaa päätöksiimme.

2. Tunnista tilanteet, joissa voi tapahtua virheitä:

- Joskus emme ehkä tee parhaita mahdollisia päätöksiä, koska meillä on kiire tai olemme vihaisia.
- On hyvä pyytää ystäviltä ja kollegoilta palautetta itsestämme, jotta opimme ymmärtämään omia mieltymyksiämme ja toimintamallejamme.

3. Analysoi tapaa, jolla näet asiat:

- Kun näemme jotain, meissä herää ajatuksia ja tunteita.
- Voimme kysyä itseltämme, mitä näemme, mitä ajattelemme ja mitä se saa meidät tuntemaan.

4. Ymmärrä, mistä ennakkosenteet johtuvat:

- Kokemuksemme ja kulttuuri, jonka parissa olemme kasvaneet, vaikuttaa siihen, miten näemme ja arvioimme asioita.
- Voimme miettiä, mistä ideamme ovat lähtöisin ja miten ne ehkä poikkeavat muista.

5. Pyri vähentämään ennakkosenteita ja ota ne huomioon:

- Jos ymmärrämme, että meillä on ennakkosenteita, voimme pyrkiä muuttamaan niitä.
- Lisätieto eri aiheista voi auttaa meitä tekemään oikeudenmukaisempia johtopäätöksiä.

Koulutusmateriaalia työpajaa tai itseopiskelua varten löydät [täältä](#).